

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar (SOU 2021:43)

Sammanfattning och övergripande synpunkter

Åklagarmyndigheten instämmer i utredningens bedömning att det finns behov av ytterligare åtgärder för att förstärka det straffrättsliga skyddet vad avser sexuella kränkningar.

Åklagarmyndigheten ställer sig bakom förslaget till ändring av samlagsbegreppet.

Det är enligt Åklagarmyndighetens uppfattning positivt att lagstiftaren genom principer för distansbrott tydliggör vad som krävs för straffansvar. Principerna bör dock enligt Åklagarmyndighetens uppfattning även omfatta sexualbrott i realtid. Vidare välkomnas den utvidgning av straffansvar som föreslås avseende sexualbrott enligt 6 kap. 1-6 §§ BrB.

Åklagarmyndigheten välkomnar utvidgningen av straffansvaret avseende utnyttjande av barn för sexuell posering till att även omfatta situationer där gärningspersonen/örsatt *barnet i* eller *utnyttjar att barnet befinner sig i* en situation som innebär sexuell posering. Det är emellertid önskvärt att konkurrensfrågan mellan våldtäktsbrotten och utnyttjande av barn för sexuell posering klargörs, liksom vilken definition av begreppet sexuell posering som ska tillämpas fortsättningsvis eller om det inte är någon ändring.

Åklagarmyndigheten ser i flera avseenden positivt på utredningens bedömningar vad gäller lämnade förslag på åtgärder och straffskärpningar. Däremot avstyrks förslaget om straffskärpning för våldtäkt och våldtäkt mot barn då Åklagarmyndigheten delar de synpunkter som anförts i såväl utredningen som i det särskilda yttrandet.

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget att reglera skyldigheten att spårsäkra i lag, för att få en tydligare och mer enhetlig hantering i hela landet. Lagstiftaren bör emellertid ge tydligare vägledning avseende bedömningen av den nedre åldersgränsen för självbestämmanderätt för barn att lämna sitt samtycke vid sådan spårsäkring.

4. Samlagsbegreppet

4.8.5 Samlagsbegreppet

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget till nytt samlagsbegrepp och att det blir mer könsneutralt. Förslaget ligger i linje med de senaste årens arbete för att förstärka den sexuella integriteten och blir en markering att detta gäller alla människor oavsett sexuell läggning. Förslaget är ett tydligt steg bort från en förlegad syn på vad samlag är och från heteronormen. Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning att alternativ 3 framstår som mest ändamålsenligt och att det alternativet inte heller riskerar att förändra dagens tillämpningsområde.

5. Distansbrotten

Åklagarmyndigheten välkomnar ett tydliggörande av vad som krävs för straffansvar för sexualbrott på distans och ser positivt på införandet av principer som en grund för en mer enhetlig tillämpning samt att rättsläget klargörs i lagstiftningen. Vid införande av principer bör dessa dock, för en enhetlig bedömning av sexualbrotten, vara formulerade på ett sådant sätt att de är applicerbara på alla sexualbrott oaktat om dessa begås på distans eller av en gärningsperson som är fysiskt närvarande.

Nedan följer Åklagarmyndighetens kommentarer kopplade till de fyra föreslagna principerna.

5.9 Vilka principer bör gälla för sexualbrott som begås på distans

- *Princip 1 - För straffansvar bör det inte ha någon betydelse vem som utför den sexuella handlingen.*

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning att det för straffansvar inte bör ha någon betydelse vem som utför den sexuella handlingen och konstaterar därtill att principen innebär att den praxis som utvecklats på området befasts. Åklagarmyndigheten välkomnar att rättsläget därigenom klargörs genom lagstiftning.

- *Princip 2 - Det bör vara graden av kränkning som avgör rubriceringen.*

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning att det bör vara graden av kränkning som avgör rubriceringen av gärningen.

Eftersom kränkningens allvar är central för frågan om hur en gärning ska rubriceras bör lagstiftaren ge tydlig vägledning om vilka omständigheter som ska ligga till grund för bedömningen. Detta inbegriper t. ex. huruvida en

dokumentation av övergreppet, med risk för spridning av denna och den påverkan detta kan ha på målsägandens upplevelse och mående kopplat till gärningen, bör beaktas vid bedömningen.

Det är enligt Åklagarmyndighetens uppfattning rimligt att omständigheten att dokumentation ägt rum beaktas vid bedömningen av kränkningens allvar, särskilt med hänsyn till den nyare forskning som finns på området.

- *Princip 3 - Det bör inte krävas närvaro i realtid*

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att gärningspersonens närvaro i realtid inte bör krävas och att det avgörande för straffansvar i stället bör vara gärningspersonens agerande och handlande när denne förmått offret att företa eller tåla den sexuella handlingen.

Åklagarmyndigheten delar även utredningens uppfattning att det för straffansvar, vid brott på distans, bör föreligga ett tidsmässigt samband mellan tvånget/otillbörligheten och utförandet av den sexuella handlingen, men att det får prövas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

- *Princip 4 - Brottets fullbordan vid distansbrotten bör inte förutsätta att övergreppet dokumenterats*

Åklagarmyndigheten vill - i likhet med utredningen - understryka att ett sexualbrott anses fullbordat när den sexuella handlingen påbörjas eller den eventuella effekten uppnås oavsett om det är fråga om övergrepp som sker fysiskt eller på distans. Den föreslagna principens utformning utgör därmed inte någon förändring mot gällande utgångspunkter. Åklagarmyndigheten ifrågasätter därför behovet av denna princip.

Åklagarmyndigheten vill peka på att avsaknad av dokumentation vid distansbrott, som sker i ett mer uppdelat händelseförlopp, även efter föreslagen lagändring, kommer att medföra betydande bevisvårigheter avseende de objektiva och subjektiva rekvisiten.

5.10.3 Utredningens överväganden och förslag

Åklagarmyndigheten välkomnar förslagen till utvidgning av straffansvaret i 6 kap. 1-6 §§ BrB. Det innebär att fokus förflyttas från offrets agerande till gärningspersonens handlande. En sådan ordning är mer ändamålsenlig och medför en mer enhetlig bedömning av sexualbrotten, oavsett om de begås fysiskt, i realtid eller på distans under ett uppdelat tidsförlopp.

6. Sexuellt ofredande

6.8 Tidigare kritik- bör paragrafen delas upp?

Åklagarmyndigheten instämmer i de avvägningar som lyfts fram i denna del och tillstyrker förslaget. Den föreslagna ändringen ligger i linje med det långsiktiga arbete som genomförts både via lagstiftning och i praxis för att stärka skyddet för den sexuella integriteten, särskilt avseende barn.

7. Utnyttjande av barn för sexuell posering

7.7.2 Vilka gärningar ska omfattas av straffbestämmelsen?

Åklagarmyndigheten välkomnar den föreslagna lagändringen att även den som *försatt barnet i eller utnyttjar att barnet befinner sig i* en situation som innebär sexuell posering ska kunna dömas till ansvar. Den föreslagna ändringen skulle medföra att fler fall än i dag skulle kunna komma att bedömas som utnyttjande av barn för sexuell posering, dvs även situationer där barnet sexualiseras trots att barnet är passivt. Lagförslaget ligger i linje med de senaste årens lagändringar som syftat till att stärka den sexuella integriteten och särskilt skyddet för dem som inte har möjlighet att värna sin sexuella integritet.

Åklagarmyndigheten uppfattar emellertid att definitionen av sexuell posering efter föreslagen lagändring framstår i viss mån som otydlig. Av betänkandets 243 framgår att begreppet sexuell posering innebär att en person har vidtagit någon åtgärd för att uppnå en effekt med sin kropp eller att en person aktivt har försatt sin kropp i viss ställning som inte kommer naturligt. Om kroppen inte, av personen själv eller av annan, placerats på ett visst sätt eller försatts i någon särskild ställning kan det inte gärna omfattas av begreppet posera. För att ett agerande ska kunna omfattas av begreppet bör i stället krävas att kroppen aktivt försatts i en position, av personen på egen hand eller efter instruktioner från annan. Det kan också innebära att en annan person försatt kroppen i en sådan position.

Av prop. 2004/05:45 s. 146 framgår att sexuell posering, i samband med införandet av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering, definierades som medverkan i eller utförande av en sexuell handling eller *ohöljd exponering av sexuell innebörd*, vilket kan uppfattas som ett mer utvidgat begrepp än vad som redovisas på s. 243 i betänkandet. Det råder således enligt Åklagarmyndighetens uppfattning viss osäkerhet huruvida situationer med exempelvis passivt sovande barn som inte på ett aktivt sätt försatt sin kropp i en sådan position som för en vuxen har en klar och otvetydig sexuell karaktär, eller av gärningspersonen försatts i sådan position, efter lagändringen skulle definieras som sexuell posering. Därför efterlyser Åklagarmyndigheten ett förtydligande

av huruvida den i a.a. prop. angivna definitionen eller den nu redovisade ska tillämpas fortsättningsvis.

7.8 Brottskonkurrens

Åklagarmyndigheten delar inte utredningens bedömning att den bristande enhetligheten i praxis bör lösas genom att överlämnas till rättstillämpningen. Åklagarmyndigheten anser att behovet av att döma i brottskonkurrens mellan 6 kap. 1-6 §§ och 6 kap. 8 § brottsbalken, med de föreslagna ändringarna av 6 kap. 1-6 §§ brottsbalken, har minskat, särskilt såvitt avser de allra allvarligaste brotten. Något som även utredningen verkar vara inne på. Det är därför Åklagarmyndighetens uppfattning att en reglering av konkurrensfrågan skulle kunna genomföras genom ett införande av en subsidiaritetsklausul i 6 kap. 8 § brottsbalken. En sådan skulle kunna utformas på samma sätt som i 6 kap. 9 § brottsbalken genom införande av "*i annat fall än som avses förut i detta kapitel*" eller som i 6 kap. 10 § brottsbalken "*om gärningen inte är belagd med straff enligt 1-6 §§*", vilket skulle innebära att systematiken i 6 kap. brottsbalken bibehålls.

8. Straffskalor

Åklagarmyndigheten tillstyrker i stort de straffskärpningar som föreslås i utredningen men avstyrker den föreslagna straffskärpningen av våldtäkt och våldtäkt mot barn och lämnar följande synpunkter.

8.9 Våldtäkt, grov våldtäkt och oaktsam våldtäkt

Åklagarmyndigheten avstyrker den föreslagna straffskärpningen och ansluter sig till det som anförs i betänkandet på s. 269-276 och i det särskilda yttrandet till betänkandet.

Mot bakgrund av den korta tid som passerat sedan senaste lagändringarna i 6 kap. 1 § brottsbalken bör man vidare vara försiktig med vilka förändringar som införs. Det bör också särskilt beaktas att lagändringarna som genomfördes den 1 juli 2018 innebar att tillämpningsområdet för våldtäktsbestämmelsen utökades avsevärt och i konsekvens därmed döms också ett längre fängelsestraff ut för fler gärningar i dag. Dessutom innebär de förändringar som nu föreslås i utredningen att, om de genomförs, än fler gärningar som enligt nuvarande lagstiftning skulle utgöra lindrigare brott kommer att bedömas som våldtäkt.

Härutöver skulle den straffskärpning som föreslås för våldtäkt skapa en oproportionerlig obalans i förhållande till andra allvarliga brott, såsom exempelvis grov misshandel, grov utpressning och andra våldsbrott mot person. En straffhöjning riskerar därmed, att i strid med lagstiftarens syfte, leda

till en snävare tillämpning av bestämmelsen och att fler gärningar i framtiden bedöms som mindre grova alternativt oaktsamma våldtäkter.

Däremot delar Åklagarmyndigheten utredningens uppfattning att den naturliga förskjutningen av straffskalan som det utvidgade våldtäktsbegreppet innebar inte är tillräcklig, men att problemet snarare är att tillämpningen av straffskalan är alltför snäv. Straffskalan för våldtäkt är enligt nuvarande lagstiftning två till sex års fängelse och för grov våldtäkt fem till tio års fängelse. En tydligare vägledning från lagstiftaren kring vilka omständigheter eller situationer som kan medföra ett högre straffvärde inom straffskalan skulle därför vara välkommet, även om det torde främst vara en fråga för rättstillämpningen.

8.10 Sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp och oaktsamt sexuellt övergrepp

Åklagarmyndigheten har ingen erinran mot förslaget till ändringar i straffskalan för sexuellt övergrepp samt införandet av ett nytt brott sexuellt övergrepp som är mindre grovt.

I samband med översynen av de straffskalor som utredningen har föreslagit vill Åklagarmyndigheten peka på vikten av att se över samtliga straffskalor för att bibehålla systematiken i 6 kap.

Åklagarmyndigheten har, vid genomgång av de föreslagna förändringarna av straffskalorna, funnit att det kan finnas skäl att överväga en höjning av minimistraffet för grovt sexuellt övergrepp till fängelse två år. Genom en sådan höjning skapas en större diskrepans mellan brottet av normalgrad och det grova, samt skulle leda till bättre proportionalitet mellan grov våldtäkt och grovt sexuellt övergrepp.

Åklagarmyndigheten har även funnit att det kan finnas skäl att se över straffskalan för sexuellt övergrepp. Enligt nuvarande lagstiftning är det stadgat fängelse i högst två år för sexuellt övergrepp. För oaktsamt sexuellt övergrepp och oaktsam våldtäkt är straffskalan fängelse i högst fyra år. Straffskalan för sexuellt övergrepp är således lindrigare än oaktsamhetsbrotten. Med hänsyn till uppbyggnaden och systematiken i 6 kap. BrB, kan det således finnas skäl att överväga en översyn av straffskalan för sexuellt övergrepp, för att utreda om det finns skäl att höja straffmaximum till fängelse fyra år. Detsamma gäller följaktligen sexuellt övergrepp mot barn.

8.11 Våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn

Av samma skäl som anförts avseende avsnitt 8.9 avstyrks från straffskärpning för våldtäkt mot barn.

8.12 Sexuellt övergrepp mot barn och grovt sexuellt övergrepp mot barn

Enligt vad som anförs i avsnitt 8.10 bör maximistrafvet för sexuellt övergrepp mot barn höjas till fängelse fyra år.

Åklagarmyndigheten anser härutöver att minimistrafvet för grovt sexuellt övergrepp mot barn, i likhet med samma brott mot vuxna, bör höjas till fängelse i två år. På så sätt skapas mindre diskrepans mot brottet våldtäkt mot barn.

Åklagarmyndigheten tillstyrker att det införs ett nytt mindre grovt brott med den föreslagna straffskalan, men anser att det är viktigt att möjligheten att tillämpa bestämmelsen blir restriktiv. Detta för att minska risken för att lagstiftarens syfte att skärpa synen generellt på sexuella övergrepp motverkas.

8.14 Sexuellt ofredande, sexuellt ofredande mot barn och grovt sexuellt ofredande

Åklagarmyndigheten tillstyrker den tydligare uppdelningen av brott mot vuxna och barn som föreslås och delar de avvägningar som gjorts i utredningen. Vidare tillstyrker Åklagarmyndigheten att böter utmönstras ur straffskalan avseende sexuellt ofredande mot barn, vilket ger en tydlig markering av det allvar som brott mot barn innebär och ligger i linje med senare års syn på det starka skyddsintresse som finns för barn.

Vidare välkomnar Åklagarmyndigheten införandet av grovt sexuellt ofredande. Sexuellt ofredande och sexuellt ofredande av barn är subsidiära till övriga bestämmelser i 6 kap. brottsbalken. Det innebär att det är stor spännvidd avseende vilka gärningar och allvaret i kränkningen av offret, som kan utgöra sexuellt ofredande, dvs allt från gärningar som tangerar våldtäkt till mindre allvarliga gärningar, såsom att enbart skicka en oönskad nakenbild. Införandet av ett grovt brott skulle därför leda till en mer nyanserad tillämpning av bestämmelsen och i förlängningen till en mer nyanserad tillämpning av straffskalan.

8.16 Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

Åklagarmyndigheten tillstyrker den föreslagna straffskärpningen, och välkomnar den förstärkning av det straffrättsliga skyddet för barn, vilket också ligger i linje med andra lagändringar somt ex införandet av barnkonventionen som lag. Åklagarmyndigheten avstyrker förslaget att införa ett mindre grovt brott, då det inte är att bedöma som förenligt med de skyddsintressen som finns att skydda alla barn, framför allt från att dras in i prostitution.

9 Spårsäkring efter sexualbrott

1.1 Förslag till lag om hälso- och sjukvårdens spårsäkring efter sexualbrott

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget, men vill peka på att i föreslagen lydelse till 1 § uppges syftet med spårsäkring vara att säkra spår *från förövaren*. Det är emellertid inte spårsäkringens enda syfte. Vid spårsäkring ska spår säkras från gärningen och brottsplatsen, vilket kan omfatta en del analyser som kan ha relevans för annat än att enbart spåra förövaren. Det kan exempelvis vara fråga om dokumentation av skador och analys av blod och andra kroppsvätskor m.m. Mot nu nämnda bakgrund bör "*från förövare*" strykas ur lydelsen i 1 § och ersättas med förslagsvis "*från händelsen*".

9.10.7 Samtycke till spårsäkring

Samtycke till spårsäkring när det gäller barn

Reglerna om barns samtycke till undersökning och spårsäkring bör, i förhållande till förslaget, förstärkas eller i vart fall förtydligas.

Det kan enligt Åklagarmyndighetens uppfattning finnas skäl att befästa barns självbestämmanderätt i lagtexten. På så sätt får vårdgivaren eller utövaren av spårsäkringen tydlig vägledning i frågan och tolkningssvårigheter kan undvikas.

I detta sammanhang kan enligt Åklagarmyndigheten vägledning hämtas från följande. Barn kan redan från elvaårsåldern (genom biträde) framställa skadeståndsanspråk (Hovrätten för Västra Sverige i mål B 1060-14). Från tolv år ska barn normalt, enligt JO och Regeringsrätten, kunna ta ställning till en läkarundersökning i vissa situationer (prop. 2013/14:106, s 66). Barn från 13 år kan utan vårdnadshavares samtycke och kännedom utföra vårdärenden på 1177.se. Från 15 års ålder inträder vidare en lång rad kodifierade rättigheter och skyldigheter. Det gäller bl.a. talerätt, sociala insatser, vård- och forskningsåtgärder som inte kräver vårdnadshavares samtycke Gfr Socialstyrelsens kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården "Bedöma barns mognad för delaktighet" från 2015) samt sexuell självbestämmanderätt och straffmyndighet.

Mot bakgrund av det anförda bör det övervägas att införa en vägledande skrivning i 6 § andra stycket, alternativt i författningskommentaren. En sådan vägledande skrivning kan förslagsvis formuleras enligt följande; *samtycke från barn som fyllt 13 år ska gälla oavsett vårdnadshavares inställning, såvida det inte finns särskilda skäl som talar däremot.*

Det bör även övervägas att utvidga socialtjänstens möjligheter enligt 6 kap. 13 a § föräldrabalken att besluta om undersökning till att även omfatta spårsäkring efter sexualbrott.

9.10.9 Utlämnande av proverna och fynden från en spårsäkring

Åklagarmyndigheten tillstyrker införandet av bestämmelsen men anser att föreslagen lydelse till 7 § inte bör begränsas till enbart brott enligt 6 kap. brottsbalken utan även omfatta gärningar enligt 3 kap. och 4 kap. brottsbalken. Detta då det inte är ovanligt att en gärning efter inledd förundersökning visar sig utgöra andra brott enligt andra bestämmelser än den initiala rubriceringen men som är lika straffvärda. Genom att inte begränsa lydelsen till 6 kap. brottsbalken skapas förutsättningar att inhämta redan befintliga prover och fynd utan den enskildes samtycke, även om brottsrubricering ändras. Vidare skulle en sådan ordning bättre överensstämma med konstruktionen i 5 § 2 st. lagen (2005:225) om rättsintyg.

Övrigt

Det finns inga synpunkter vad avser vare sig ikraftträdandet eller de effekter som redovisas i utredningen. Åklagarmyndigheten önskar liksom utredningen betona att förändringarna särskilt avseende straffskalorna kan få konsekvenser i kraftigt ökade kostnader för kriminalvård och att det krävs ytterligare resurser till rättsväsendet för att förslagets effekter ska uppnås. Slutligen krävs även ytterligare utbildningsinsatser riktade till rättsväsendet och andra myndigheter som kommer att beröras av förändringarna.

Detta yttrande har fattats av vice riksåklagaren Katarina Johansson Welin efter föredragning av kammaråklagare Shahrzad Rahimi. Synpunkter har hämtats in från överåklagare Eva-Marie Persson, handläggare för brott mot barn, kammaråklagare Kajsa Johansson och kammaråklagare Rebecca Rehnström, handläggare för kriminalteknik och rättsintyg, kammaråklagare Daniel Gustafsson samt ämnesspecialist inom sexualbrott, kammaråklagare Daniel Suneson. I den slutliga handläggningen av ärendet har också rättschefen Marie-Louise Ollen samt vice överåklagare Eva Johnsson deltagit.

Katarina Johansson Welin
Vice riksåklagare

Shahrzad Rahimi
Föredragande

Kopia till
Kommunikationsavdelningen
Rättsavdelningen
Biblioteket